

Kaikki tutkimushaastattelun tekemisestä

Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) (2017). Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. 460 sivua.

TUTKIMUSHAASTATTELUN käsikirja herättää huomiota. Eikä syyttä. Se on 34 kirjoittajan kirjoittama 460 sivuinen jättiläinen – kauttaaltaan uudistettu ja laajennettu versio vuonna 2005 julkaistusta *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* -teoksesta.

Kokemuksellisesta tiedosta on tullut keskeinen osa nykytutkimusta. Kokemuksellisuudelle on tyypillistä kokemussävyjen rikkaus ja moninäkökulmaisuus. Parhaimmillaan haastattelemalla kerättävä tutkimusaineisto onnistuu ilmentämään informantin kokemuksen elävyyttä ja kokemukseen liittyvien kytkösten moninaisia kudelmia monivivahteisemmin kuin määrällisin aineistonhankintamenetelmin kerätyt aineistot. Haastatteluja tarvitaan yhä enemmän myös siksi, että ilman niitä monet elämänalueet saattaisivat jäädä kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle.

KYSYMYSTEN MONINAISUUS

Tutkimushaastattelun käsikirja opastaa haastattelun tekemiseen. Teoksessa on kauttaaltaan sosiologinen sävy, mutta se soveltuu mainiosti kaikkiin ihmistieteisiin. Käsikirja paaluttaa reitin aineistonkeruusuunnitelmasta aineiston litterointiin. Aineistojen analysoiminen rajataan teoksen ulkopuolelle.

Jokaisen luvun päättää keskeistä kohdista tehty yhteenveto. Sieltä löytyy myös luettelo tärkeimmistä teoksista, joista lukija saa halutessaan nopeasti syventävää lisätietoa. Nämä ominaisuudet tekevät kirjasta helposti lähestyttävän – sitä on mahdollista lukea monin eri tavoin.

Onnistunut tutkimus edellyttää osuvia kysymyksiä. *Tutkimushaastattelun käsikirja* johdattaa lukijaa tutkimuksen toteutusprosessissa tarvittavien kysymysten moninaisuuteen. Tutkimuskysymykset ohjaavat tutkimuksen jäsentämistä. Lisäksi tarvitaan aineistolle osoitettuja kysymyksiä. Ne liittyvät haastatteluaineiston lukutapaan eli siihen, kuinka aineiston avulla vastataan tutkimuskysymyksiin.

Mutta tutkimusaineistoa ei ole ilman informanteja. Informanteille esitetyt haastattelukysymykset ovat tämän käsillä olevan teoksen keskiössä. Haastattelukysymykset voivat olla johdantokysymyksiä, jatkokysymyksiä, tiedustelevia kysymyksiä tai tarkentavia kysymyksiä. Ne voidaan toteuttaa suorina tai epäsuorina. Myös hiljaisuus voi olla kysymys, ja kysymykset voivat olla luonteeltaan tulkitsevia.

RIKKAAN AINEISTON HANKKIMINEN

Teos jäsentyy neljään osaan. Ensimmäinen osa tarkastelee tutki-

mushaastattelun historiaa ja kehittymistä. Siinä pureudutaan laadullisen haastattelun lähtökohtiin ja haastattelun luonteeseen ihmisten välisenä vuorovaikutuksena. Huomion kohteina ovat sekä haastatteluilanteen rakentuminen että haastattelijan ja haastateltavan suhde.

Vuorovaikutuksen laadun merkitystä korostetaan, sillä väistämättä sekä haastattelija että haastateltava osallistuvat haastattelun tuloksesta syntyvän tiedon tuottamiseen. Molempien panos on ratkaisevassa asemassa rikkaan tutkimusaineiston saamisessa. Haastattelu ei ole vain kysymyksiä ja vastauksia vaan inhimillistä vuorovaikutusta, joka on avoin yllätyksille.

ERILAISET HAASTATTELULAJIT

Toinen osa syvennyy haastattelun eri lajeihin. Kun laadullisessa tutkimuksessa alettiin luopua standardoiduista, tiukkaan strukturoiduista haastatteluista, nousi kysymys, miten tulisi nimetä niitä haastattelumuotoja,

HAASTATTELU ON AVOIN YLLÄTYKSILLE.

jotka eivät enää rakennu kiinteiden vastausvaihtoehtojen varaan. Kirjassa näitä haastattelumuotoja on nimetty ja niiden ominaispiirteet on avattu helposti lähestyttävään muotoon. Teoksessa otetaan ennakkoluulottomasti käsittelyyn myös vielä melko tuntemattomia haastattelun lajeja, kuten virikehaastattelu ja kävelyhaastattelu.

Kolmannessa osassa käsitellään haastattelujen eroavaisuuksia kohderyhmien ja niiden mahdollisesti vaativan erityisen sensitiivisyyden osalta. Siinä käydään läpi tutkijan ja tutkittavan välistä suhdetta, haavoittuvuutta ja eettisiä kysymyksiä koskevia keskeisiä teemoja. Keskusteluun nostetaan esimerkiksi ikäihmisten ja kriisitilanteissa olevien haastatteleminen.

LÄSNÄOLO JA TILANTEEN LUKUTAITO KESKIÖSSÄ

Neljäs osa kokoa yhteen haastattelukäytäntöjä. Huomion kohteina ovat tutkimushaastattelun vaiheet, käytännöt ja litterointitavat. Kirjan pragmaattisesta luonteesta kertoo se, että lopussa on tarkistuslista haastattelututkimuksen tekijöille. Läpi teoksen lukijalle annetaan konkreettisia esimerkkejä, kuinka onnistunut haastattelu toteutetaan.

Kirjan sävy on monelta osin normatiivinen, mikä on luon-

nollista käsikirjalle ja tyyppillistä oppaalle. Samasta syystä teos on helposti lähestyttävä. Ymmärrettävästi suora ohjeiden antaminen saattaa myös herättää joissakin lukijoissa ärtymystä.

Haastattelijaa neuvotaan osoittamaan kiinnostusta, kunnioitusta ja tietämättömyyttä. Älä tuomitse äläkä arvioi! Anna haastateltavalle tilaa sietämällä hiljaisuutta! Samalla teoksessa korostetaan sitä, että haastattelu on aina vuorovaiikutusta ja sen vuoksi avoin yllätyksille. Lopputulosta on aina joiltakin osin ennustamaton. Pelkääntään sääntöjä seuraamalla ei synny onnistuneita tutkimushaastatteluja. Läsnaolo ja tilanteen lukutaito ovat avainasemassa.

HAASTATTELUTUTKIMUKSEN TULEVAISUUS?

Mielenkiintoista olisi ollut lukea myös tutkimushaastattelun tulevaisuudennäkymistä. Mihin suuntaan haastattelut ovat kehitymässä? Tarjoaako esimerkiksi virtuaalinen todellisuus jo lähitulevaisuudessa varteenotettavia uudenlaisia aineistonkeruumahdollisuuksia? Jos tarjoaa, lisääkö se haastattelututkimusten mahdollisuuksia tulevassa maailmassa, jossa fyysiset välimatkat menettävät entistä enemmän merkitystään. Vai jäävätkö haavoittuvaisessa asemassa olevat ihmis-

ryhmät nykyistä enemmän sivuun valtavirtatutkimuksesta, jos aineistokeruumenetelmät teknologisoituvat?

Ilmeistä on, että tulevaisuudessa kansalaisten kokemukset pitäisi pystyä ottamaan yhä paremmin huomioon päätöksenteossa. Nähtäväksi jää, kuinka tutkimus pystyy vastaamaan tähän haasteeseen. Laadullisella tutkimuksella on erityisen paljon annettavaa juuri asioiden ja ilmiöiden välisten kytkösten tunnistamisessa ja julkituomisessa sekä erilaisten sävyjen ja vivahteiden huomioimisessa.

KANSALAISSOKEMUKSET PÄÄTÖKSENTEON KESKIÖÖN?

Kansalaisten kokemusten ja päätöksenteon yhdistäminen haastaa kytkemään subjektiivista ja objektiivista lähestymisnäkökulmaa toisiinsa. Luontevien tapojen löytäminen kansalaisen subjektiivisen todellisuudentulkinnan ja päätöksenteon objektiivisen luonteen yhdistämiseksi on yhä oleellisempaa, jotta yhteiskunnan eheyttä ja kansalaisten osallisuutta voidaan vaalia ja vahvistaa.

Millainen rooli tässä subjektiivisen ja objektiivisen näkökulman yhdistämisessä on haastattelututkimuksella tulevaisuudessa? Vai pitäisikö tutkittuun tietoon perustuvaan päätöksentekoon luoda edellytyksiä aivan kokonaan toisenlaisista näkökulmista päin?

ARTO O. SALONEN

KT, tutkimusjohtaja, dosentti
Metropolia AMK, Helsingin
yliopisto